

E 179/30

A NÉPMŰVELÉSKUTATÁS TUDOMÁNYOS FELADATAI

ÍRTA:

HANKISS JÁNOS

BUDAPEST, 1944

A M. KIR. ORSZÁGOS ISKOLÁNKÍVÜLI NÉPMŰVELÉSI INTÉZET
KIADÁSA

A NÉPMŰVELÉSKUTATÁS TUDOMÁNYOS FELADATAI

ÍRTA:

HANKISS JÁNOS

BUDAPEST, 1944

A M. KIR. ORSZÁGOS ISKOLÁNKÍVÜLI NÉPMŰVELÉSI INTÉZET
KIADÁSA

E 179/30

A kiadásért felelős : Hankiss János.

1944—1683. Városi nyomda, Debrecen. (F. : Kun István.)

Az 1920-as évek vége felé merült fel az a gondolat, hogy a felnőttek továbbművelését lehetetlen kizárólag empirikus módon szolgálni és fejleszteni s hogy föltétlenül szükség van olyan intézményre, amelynek feladata a népműveléssel kapcsolatos kérdések tudományos vizsgálata lesz.

Ezt a felismerést külföldi példák is támogatták ugyan, de abban az alakban, amelyben végül, mintegy másfél évtized múlva megvalósult, eredetinek lehet tekinteni. A következőkben erre is fény derül, amint kiviláglik, hogy a magyar iskolánkívüli népművelés helyzete és fő problémái nagyon sokban eltérnek a külföldi népművelés helyzetétől és problematikájától. Itt különösen a magyar falusi nép sajátos és fölfelé is hathatós kultúrájának kérdésére utalunk.

Az 1943 végén megszervezett és 1944 január 1-én munkába állt M. Kir. Országos Iskolánkívüli Népművelési Intézet, amely igazgatóságán, tudományos és adminisztratív személyzetén kívül igazgatóbizottságból és népművelési tanácsból áll, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium kutató és tanácsadó szerve, de rendelkezésére áll mindazoknak az egyházaknak, intézményeknek és egyesületeknek, amelyek népműveléssel foglalkoznak. Autonómiáját a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter olyanféleképpen biztosította, mint az egyetemektől független tudományos intézetekét.

Ezúttal azonban nem az Intézet szervezetét és általános célkitűzéseit óhajtom ismertetni, amelyek egyébként az Intézetet alapító miniszteri rendeletben részletezve vannak, hanem az Intézet munkájának tárgyi lehetőségeit veszem vizsgálat alá.

Ennek körülbelül most van az ideje, amikor az Intézet első félévét betöltötte és bár a hadi helyzet s sok más külső körülmény hátráltathatta volna munkáját, elmondhatjuk, hogy túl van a szerveződés és a munkábalendülés nehezen. Mindenesetre könnyebb lett volna ez az első pár hónap, ha az Intézet néhány évvel előbb, lehetőleg még békeidőben alakul meg; akkor nem kellene megküzdnie a kutatószemélyzet bevonulása, a költségvetési keret természetes kialakulásának nehézsége, a technikai eszközök beszerzésének, laboratóriumalapításnak

mizériái következtében mindegyre felmerülő akadályokkal. De így talán még értékesebb ennek az első félévnek kétségkívül jelentős eredménye, mert a munkatársak kiválasztásának helyességét így jobban igazolja és mert a harcban álló nemzet nem szűnő alkotási kedve és képessége mellett is értékesebb tanúságot tesz.

Az első félév eredményeit az Intézet érdemes főtitkára, Újvári Pál részletesen ismerteti. Én itt csak két jelenségcsoportra hívom fel a figyelmet.

Az egyik a *kiadványok* nagy száma és kétségtelen értéke. Kiadványokat természetesen bárki adhat ki, így intézmények, szövetségek, kiadók, magánszerzők is, de a népművelési problémák nem olyan kézenfekvők, hogy bárki is vállalkozhatna arra, hogy hónapról-hónapra, tervszerűen foglalkozzék népművelési kiadványokkal. A magánkiadók számára a népművelés elméleti és módszertani kérdéseit tárgyaló kiadványok nem „üzlet“, hivataloknak és hatóságoknak viszont idejük nincs arra, hogy ily természetű kiadói tevékenységet folytassanak. Viszont minden tudományos intézet munkájának legfőbb gyümölcse egy vagy több tudományos kiadványsorozat. Ennek egyrészt maga az Intézet érleli meg, másrészt az Intézeten kívülálló egyének, akiket az Intézet léte, mint lehetőség, vagy kiadványai, mint analógia, ihletnek.

A másik jelenségcsoport az Intézet *anyagi föltételeinek* kialakítása. Mindenki, aki közel áll hozzá, tudja, mily nehézségek tornyosultak 1944 elején a helyiség megszerzése és bebútorozása elé; milyen nagy eredmény volt, hogy — hála főképp Milleker Rezső professzor, igazgatóhelyettes úr szervezősenijének — ma már elfogadható munkahelyiségen kívül laboratóriumról beszélhetünk, kiállítást rendezhetünk s hogy ma az Intézetet nemcsak serény munkája, hanem e munka külső kerete is képviseli.

A kiadványok láthatóak, az Intézet helyisége és berendezése is az. De e mögött tudományos elgondolás és átfogó terv kell, hogy álljon. Minél inkább megoldódnak az intézmény szerveződésének kezdeti kérdései, annál inkább előtérbe tolul a kutatási irányok rendszere.

Aki a tudományos intézetek életét ismeri, nagyon jól tudja, hogy teljes rendszert az életnek előírni nem lehet. Nincs az a lángelme, aki előre meg tudja mondani, mi mindennel foglalkozzék egy intézet a következő években vagy évtizedekben, s ha volna ilyen lángelme, ártana az intézménynek, amelyben a pillanat ihletét vagy parancsát merev „többéves tervvel“ kötné meg.

Ezt előrebozsátva térek rá ennek a tanulmánynak főkérdésére: melyek neimcsak az Intézetnek, hanem a benne összpontosuló magyar népműveléskutatásnak legidősebb tudományos feladatai?

*

A feladatok megállapítására különböző módszerek kínálkoznak.

Az egyik az *általános neveléstanból* indul ki. A népműveléskutatásnak meg kell állapítania, miben különbözik a felnőtt — mint tanítvány — a gyermektől. Végig kell mennünk a pedagógia és a didaktika minden megállapításán s föl kell vetnünk mindegyikkel kapcsolatban a kérdést: áll-e ez a tétel a mi területünkre is, és ha igen, mennyiben módosul?

Rengeteg cikk és tanulmány jelenik meg gyakorlati népművelőtársaink tollából a népművelési munka „közönségének” sajátos természetéről. De még senki sem vállalkozott arra, hogy tudományos alapos-sággal, az elmélet és gyakorlat összefüggésének tudományos mérlegelésével a maga egészében vizsgálja meg ezt az alapvető kérdést.

Az Intézet két munkatársa, akik előtt ezt a kérdést még ez év első napjaiban fölvetettem, örömmel vállalkoztak a munkára s ha a Gondviselés is úgy akarja, ők lesznek a népművelési lélektan és pedagógia tudományos megalapozói. A gyakorlati kérdések százait fogja megoldani kutatásuk, amelyre éppen ezért hosszabb időt kell nekik hitelezniük.

A másik módszer a *népi kultúra* felől közelíti meg az eszményi népművelés fogalmát. Már bevezetőben céloztam arra, hogy hazánkban a nép költészetének, zenéjének, művészetének s talán életfelfogásának is az egyetemes nemzeti kultúra szempontjából összehasonlíthatatlanul nagyobb a jelentősége, mint a legtöbb kultúrállamban. Ez nem alacsonyabb színvonalat jelent — mint nyugaton néha gondolják —, hanem nagyobb mélységet, teljesebb ihletfeszültséget, az ellentéteken keresztül is nagyobb egységet.

A tudományos népműveléskutatásnak egyik legfőbb feladata ennek az utóbbi tételnek, amelynek igazságát valamennyien hisszük, bizonyítása és a gyakorlat számára gyümölcsözővé tétele. Mert sem annak nincs értelme, hogy valami — bizonytalan körvonalú — úgynevezett városi kultúrának elterjesztését tegyük a népművelés feladatává, sem annak, hogy zászlót hajtunk a népi kultúra előtt, de aztán ne tudjuk megmondani, mennyire „egész” egy-egy falu sajátos kultúrája, mennyire elégíti ki magában a falu népének kulturális szükségleteit. Életéért küzdő nemzethez nem volna méltó megállapítani, hogy „városi kultúránk — ahogy szokás mondani — idegen, népi kultúránk pedig gyökeres és értékes, de, sajnos, töredékes és exkluzív” s ebből a semmittevés igazolását vonni le következtetésként. A gyakorlati népművelő, ha figyelemmel kíséri a népművelés országos folyóiratának közleményeit és egyéb sajtómegnyilatkozásokat is, nem egyszer eltalálja a két kultúra kibékítésének legkevésbé szerencsétlen adagolását, de a nemzeti kultúra e legidőszerűbb kérdésében nem hagyatkozhatunk varázsvesszős módszerekre.

Világosan kell látnunk tehát (egészen a legapróbb részletekig) a következő kérdésekben :

- a) miben áll (nyilvánul) a népi kultúra ;
- b) melyek az egyetemes vonásai s melyek az egyes tájakhoz, falvakhoz stb. kötöttek ;
- c) mennyiben szorul kiegészítésre, ill. segítségre ;
- d) a népi kultúra cselekvő kutatása és a népművelés közt milyen a viszony (mennyiben szorúlnak egymásra) ;
- e) a falusi (földművelő) lakosságon kívül van-e más réteg is, amelynek sajátos kultúráját a népművelés gyakorlatában figyelembe kell venni (munkások) ;
- f) a társadalmi kérdések (rétegeződés) vizsgálatát nem kell-e ki-

terjesztetni a földművelő, ill. munkás-lakosság belsejére is, ha egészséges, építő népművelést akarunk végezni.

És végül azt is meg kell vizsgálnunk (g), hogy az ú. n. városi kultúra valóban egészen „idegen“ és nemzetközi-e, vagy — legalább részben — ugyanolyan gyökeres népi-nemzeti hagyományok és lelki tulajdonságok rejtőznek benne, mint a kevésbé kevert falusi kultúrában.

Mindezek a feladatok a népismeret szakértőinek közremunkálását igénylik és az 1943—44. évben hivatalosan is megalapoztam különösen a néprajzi szakértők bekapcsolását a hivatalos népművelés és az Intézet munkájába. De társadalomtudományi kérdések egész tömege is megoldásra vár, ami az Intézethez szociológus munkatárs beosztását kívánja, hiszen elképzelhető, sőt nézetem szerint valószínű, hogy a szociális reformok és az erőteljesebb népművelés között szoros kapcsolatot van mind a két irányban: szociális reformok nélkül a népművelés munkáját állandóan fékezi a bizalmatlanság, a hátsógondolat keresése; viszont a legkitűnőbb reformok is visszafelé sülnek el, ha a reformok kedvezményezettjei nem tudatosodnak, nem értik meg azt a testvéri szándékot, amely a reformok forrása volt.

Harmadik kiindulási lehetőség: a *külföldi példák*. Valljuk meg őszintén: egyetlen téren sem hivatkozunk annyiszor a jeles külföldi példákra, mint az iskolán kívüli népművelésben, de viszont sehol sem annyiszor másod-, sőt huszadkézből, mint itt. Hányan ismerik nálunk ezeket a külföldi példákat? S ha ismerik is, hányan követhetik a rájuk vonatkozó újabb irodalmat? A finn, a dán, a német, az amerikai népművelés épügy állandó mozgásban van, mint a mienk. Nemcsak megismerni kell, hanem nyomon követni fejlődését, elemezni módszereit és aztán megállapítani, mi illik mindebből a mi magyar viszonyainkhoz, mi nem.

Ezt a feladatot az Intézet egyelőre főképp felkért szakértőkkel kívánja munkálni, mindaddig, míg eredeti terve szerint állandó munkatársakat nem kap e fontos célra. Itt elsősorban egy skandináv és egy nyugateurópai nyelveken olvasó népművelési pedagógus bekapcsolása látszik kívánatosnak.

Több kiindulási pont kínálkoznék még, de már így is olyan széleskörű feladatlegyezők nyíltak előttünk, hogy további pontok fölvétele gyakorlatilag fölöslegesnek látszik. Mégis hadd említsük meg a *tömeglélektan* tanulságainak vizsgálatát, mert a népművelés nem tantermi oktatás, hanem kisebb-nagyobb közösségek nevelése, és a *szépirodalom* tanulmányozását, amely — különösen a „népi írók“ működésében — nagyon értékes népművelői problematikát ad.

*

A kiindulási pontok vizsgálata után lépünk beljebb a munka műhelyébe.

Minden intézménynek, amelyet a nemzet ily sorsdöntő időkben alapított magának, a *rendszeres* segítséssel kívül a *közvetlenül hasznosítható* segítség kötelességét is szem előtt kell tartania.

A közvetlen segítséget a kutatótól a gyakorlat elsősorban a következő irányokban fogja kérni:

I. Szervezési kérdések.

Ma a szervezést egyes országokban önálló tudományként tanítják. Mi nem mennénk ilyen messze, de éppen a népművelői tapasztalat közel húsz esztendeje mondatja velünk, hogy a népművelés alapját tevő kis közösségek s a népművelés adminisztrációjának helyi és országos szervei sok mindent jobban csinálhatnának, ha kipróbált szervezési tervek lehetnének a kezük között. Ezek a tervek minden részletre kiterjedhetnének: a lakosság alapos ismeretén alapuló, ú. n. közönség-szervezéstől a közlekedési rendszer tanulmányozásáig (milyen vonatokkal vagy milyen utakon, milyen gépkocsikkal szórhatjuk szét az előadókat a központokból), a diapozitívkölcsönzés és a könyvellátás legcélszerűbb módjaitól az előadók toborzásának legcélszerűbb módjáiig stb.

Külön kutatási ág a *figyelem fölkelésének és ébrentartásának* tanulmányozása, vagy — más, de épily fontos vonalon — a táj-, ill. *honismeret* tárgyi elemeinek, mint a szervezés alapjának megszerzése s i. t.

II. Módszertani kérdések.

Az Intézet 2. kiadványa, *A magyar népművelő kis kalauza* nagyjában felvázolja a népművelés módszertanának főbb kérdéseit. De rendszeres kutatásra eddig még nem volt idő: ez egészen az Intézetre s az egész országban szétszórt népművelőkre, az Intézet természetes munkatársaira vár.

Mindannak, amit az általános pedagógia és a mi területünk különbségeiről mondtunk, módszereinkben szedjük meg a gyümölcsét. Más kell a felnőtteknek és máskép kell neki. Míg a fegyelmzés egyszerűbb nála, a meggyőzés nehezebb. Szankciók nélkül tisztán csak azzal hatunk, hogy mennyire tudjuk beláttatni vele: az ő hasznát akarjuk és élvezetes formában akarjuk. Minden népművelő nem találhatja ki újra a legcélszerűbb módszereket. Egymást kell beavatnunk az Intézet rendszerén keresztül.

A módszertani kérdésekkel tehát az Intézetnek minden tagja foglalkozik, vagy, ha más feladata van is, beléjük ütközik, nem kerülheti ki őket.

III. Ebből következnek új kiadói feladatok.

Nemcsak tudományos könyveket kell kiadnia az Intézetnek, hanem előadási anyagot, vezérkönyveket, tankönyveket, bizonyos körülmények közt olvasási anyagot is.

Előadási anyagot abban a mértékben, amennyiben ezt a feladatot a kiadóvállalatok — különösen az erre a célra alakult Népművelők Társasága, ill. a kincstár tulajdonában levő Forrás — el nem végzik, vagy amennyiben különleges módszeres kísérleteket kívánó kiadványokról van szó.

Vezérkönyveket azért, hogy különösen népfőiskolai és munkáskadémiai előadásokon bizonyos tárgyak áttekintését akkor is biztosítani lehessen, ha az előadó nem szakértője az illető fontos tárgynak,

vagy nincs ideje a tárgy egészének felvázolására. Az eddigi könyvek nem számolhattak a különböző alapműveltségű, ill. színvonalú közönség, ill. előadók igényeivel; az új Vezérkönyveknek minden lényeges változatot figyelembe kell majd venniük.

Tankönyveket — Milleker Rezső tervei szerint — magántanulásra és népfőiskolai vázlatokul is. Ezeknek megírásához sem csak „a nép nyelvén beszélés“ képessége kell csupán, hanem alapos, szakszerű megfontolás; minél kevesebb vizet iszik valaki, annál fontosabb, hogy azt mély, tiszta kútból merítsük neki.

Olasási anyagot akkor, ha bizonyos kiadványoktól a kiadók húzódnak, viszont a kiadványokra nagy szükség van.

Végül vegyük ide *diapozitív előadás-szövegek* kiadását is, amennyiben maga a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium nem óhajt velük foglalkozni.

IV. Rendezési kérdések.

Gunda Béla professzor úr javaslatára igyekszünk az egyes vidékek „népi házát“, mint állandó kiállítást megvalósítani. Milleker Rezső professzor úr régi javaslatát is szeretnők átvinni a megvalósulás stádiumába: a reprodukciós vándormúzeumot. Ezeknek és hasonló kiállításoknak anyagát a szakértők legalaposabb mérlegelése nélkül összeállítani: a nagyrahitott eszme hitelének megrontása volna.

V. Műszaki kérdések.

Mint az előbbi pontnál, itt is csak példákat hozunk, nem törekszünk teljességre.

Az üveg- és filmdiapozitív, a népművelési film anyagának és méretének, a vetítógépeknek kikísérletezésében nagy feladatok várnak természettudományi munkatársainkra. A szemléltetés egyéb alkalmas eszközeihez is csak ezen az úton juthatunk el.

VI. A *népművelőképzés* feladatát az alaprendelet az Intézet feladatai közé utalja. Ezzel kapcsolatban az ez év telén rendezett első szaktanfolyam sok tapasztalatot értelt. Kívánatos, hogy a módszertani kérdések közt, mint külön problémát dolgozhassuk ki a különböző képző- és továbbképző-tanfolyamok eszményi típusait, hogy ne kelljen minden tanfolyamrendezőnek magának elgondolnia tantervét, engedve — éppen az idő rövidsége miatt — sokszor nem szerencsés, de kényelmes véletlenszerű megoldások kísértésének.

*

Az eddigi tapasztalatok azt bizonyítják, hogy rengeteg névtelen munkatárs vágyódik a népművelés új lendületében való részvételre. Ötleteket mindenünnen hoz a posta és a beszélgetés, ami arra mutat, hogy a népművelés legtágabb értelemben vett munkásai elérkezettnek látják az időt és az alkalmat a népművelés korszerű reformjának megvalósítására. Érzik, hogy a magyar nép minél szélesebb rétegeinek fel-

világosítása nemcsak az általános műveltség, hanem az ezzel elválaszthatatlanul összefüggő nemzeti sorskérdések és más időszerűségek irányában minden magyar életreform föltétele : a lendületes néphadseregé épügy, mint a modern közigazgatásé, a testvéri szolidaritásé épügy, mint a nemzetmentő többtermelésé, az áldozatvállalásé épügy, mint az áldozat legcélszerűbb felhasználásáé.

Érzi mindenki, hogy magyar és ezért is keresztyén népművelést is csak úgy végezhetünk, ha előbb meggondoljuk, hogyan tudunk magyarokodás nélkül legmagyarabbak és fitogtatás nélkül legkeresztényebbek lenni. Ebben is *mérlegelés* és *tudomány* kell, pedig ez a vérünk és a szívünk dolga. De vérünk és szívünk követeli, hogy a legsúlyosabb veszélyek közt a nemzeti erők legpontosabb beirányozásával váltsuk tette legbensőbb érzéseinket is.

Az iskolánkívüli népművelés tudományos vizsgálatát ezért nem lehet sem mellőzni, sem fitymálni, főképp pedig pótolni nem. Aki szereti a magyar népet, annak szeretnie kell a magyar népművelőt is, aki a magyar nép szellemi erejét a neki legmegfelelőbb módon akarja meg-edzeni a jobb jövő számára.

DEBRECENI EGYETEM KÖNYVTÁR

13245 / 1958

NÉPMŰVELŐK KÖNYVTÁRA

SZERKESZTI:

HANKISS JÁNOS

I. **A népművelők munkaközössége felé.**

A balatonkenesei országos népművelési értekezlet (1943) előadásai és vitaanyaga.

II. HANKISS JÁNOS és munkatársai :

A népművelő kis kalauza. I. kötet.

III. KILIÁN ZOLTÁN :

Rádiós népművelés.

IV. VIDACS ALADÁR :

A film és a népművelés.

BISZTRAY GYULA előszavával.

V. DÖMÖTÖR SÁNDOR :

Kedvet virágoztató magyar népmesék. A magyar népmese kis tükre.

HANKISS JÁNOS előszavával és HARANGHY JENŐ rajzaival.